

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-5>

УДК 631.11:631.162:65,011.3

Гриб Є.С.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5060-0351>

Hryb Yevgeny

Sumy National Agrarian University

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

FINANCIAL MECHANISM FOR MANAGING RISKS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

У даній роботі розглядається ефективність управління ризиками в процесі ведення сільськогосподарської діяльності економічними суб'єктами. Нині всі підприємства на економічному ринку, особливо в аграрному секторі, прагнуть досягти максимально позитивних фінансових результатів, що гарантують їхню фінансову стійкість і прибутковість. Існують різні трактування природи фінансового ризику. Однак ризик не слід сприймати лише як негативний фактор в управлінні бізнесом. Ризик – це як можливість програти, так і можливість виграти. Робляться спроби сформулювати природу ризику, узагальнити основні види ризику та визначити методи управління ним. Аналізуються питання, пов'язані з реалізацією механізмів управління ризиками в ринковому середовищі. Визнано, що хеджування ризиків є важливим при впровадженні інноваційних технологій управління сільськогосподарським виробництвом. Зроблено висновки щодо ефективності інструментів впливу на сталий розвиток сільськогосподарських організацій.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, управління ризиками, розвиток.

The article considers the effectiveness of risk management in the process of implementation of agricultural activities by enterprises. Currently, all enterprises in the economic market, especially in the agricultural sector, strive to achieve the highest possible performance, guaranteeing financial stability and profitability. The nature of financial risk can be interpreted in different ways. However, one should not consider risk only as a negative factor in entrepreneurial activity. Risk is both the possibility of loss of funds and the possibility of their increase. The attempt to formulate the essence of the main risks, to summarize their types and to determine the management measures is made. The aspects of realization of risk management mechanisms occurring in the market environment have been studied. The results obtained show the importance of risk protection in the implementation of innovative technologies of agricultural production management. Conclusions are made about the effectiveness of instruments of influence on the sustainable development of the agrarian structure. Agricultural land, as well as other sectors of the economy, have characteristics that affect the specificity of the manifestation of risks. The nature of financial risks, their classification and influence on the financial condition of enterprises are considered. It is established that financial risk management is closely related to the implementation of methods of financial recovery of the enterprise, including effective financial and economic stability of the enterprise, ensuring smooth operation of economic entities, maintaining adequate rates of enterprise development and legal protection of all participants of economic activity. Proposed are steps to mitigate the influence of financial risks on the enterprise's production outcomes. The domain of financial risk management is structured to safeguard the financial stability of the enterprise. Unlocking the potential is feasible when existing risks are countered or reduced, enabling farmers to attain an acceptable risk level. Hence, effective risk management becomes a crucial objective in overseeing agricultural sector activities.

Key words: agricultural production, riskmanagement, development.

Постановка проблеми. Фінансовий механізм є однією з форм визначення фінансових відносин агропромислового комплексу. Структура і склад цього механізму, важелі та показники, що характеризують

фактори, які впливають на кінцеві виробничі показники, визначають процес розвитку аграрного сектору. Фінансовий механізм є структурним елементом господарського механізму, що гарантує самоокуп-

ність і самофінансування суб'єктів АПК. Ефективність фінансового механізму полягає у відображенні фінансової моделі відтворювального процесу в аграрному секторі, яка забезпечує себе надійними джерелами інвестицій і допомагає сільськогосподарським товаровиробникам накопичувати резерви для виконання своїх фінансово-кредитних зобов'язань.

У сучасних умовах уже сформована концепція положення і ролі ризику та його впливу на процеси діяльності підприємства трансформувалася. В умовах ринкової економіки витрати виробництва здійснюються без втручання економічних агентів. У процесі розвитку ринкових відносин мінімізація ризику в матеріальному виробництві набуває важливого значення і потребує розроблення певних концептуальних і методологічних засад. Подання основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цілісна концептуальна схема є фундаментальною основою для вивчення різноманітних економічних явищ і процесів. При виявленні істотних якісних характеристик фінансово-кредитних механізмів важливо таке. По-перше, як і інші економічні явища, фінансово-кредитні механізми мають різні форми. Економічні явища мають різні форми прояву. По-друге, не існує правильного чи неправильного визначення. Не існує правильного або неправильного визначення. Терміни можуть бути зроблені тільки з урахуванням наших цілей [7, с. 133]. Кожен дослідник адаптує зміст використовуваних термінів для вирішення поставленого завдання. Кожен дослідник адаптує зміст використовуваних термінів для розв'язання свого дослідницького завдання, щоб повністю прояснити проблему об'єкта дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою підприємницького ризику, у тому числі в сільському господарстві, займався певне коло вчених. Відомі імена таких учених, що спеціалізуються на даній тематиці: Абрамова І.В., Халіцький О.М., Лівінський О.І., Дяченко О.П., Хунатєва Т.М., Давидюк О.О., Євтушенко Х.В., Коробкова О.В., Литвинов О. І., Стецюк П. А. та ін.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі фінансового механізму управління ризиками сталого розвитку аграрного сектору економіки. Розкривається сутність та особливості ризиків, що впливають на сталість розвитку аграрної галузі, а також визначити інструменти та методи фінансового управління, які можуть допомогти зменшити вплив ризиків на економічну стійкість аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Відомий економіст Л.І. Абалкін дав розгорнуте трактування поняття «господарський механізм» як такого, що має досить складну структуру. До його найважливіших структурних ланок належать організаційна форма

суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація та районування, за допомогою яких суспільство впливає на розвиток продуктивності та забезпечує ефективність її використання), розподіл засобів виробництва, виникнення деяких різновид «обміну» в економіці», фінансово-кредитні відносини, форми взаємовідносин, а також структури, форми і методи економічного планування та управління, що входять до складу «господарського механізму». Це визначення стало теоретичним підґрунтям для подальшої побудови авторського трактування не тільки цього терміна, а й суміжних термінів, таких як «господарський механізм», «фінансовий механізм» і «фінансово-кредитний механізм».

Однак варто зазначити, що, природно, існують не тільки прихильники цього трактування, а й критики, які вважають, що подібні визначення є класичним прикладом ідеологоцентризму, коли нові, недостатньо чітко сформульовані поняття та ідеї «задавлюються» іншими поняттями [2, с. 95].

Спроби комплексного опису були зроблені В.К. Сенчаговим для опису кількох підсистем фінансово-кредитних механізмів (фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні інструменти та організаційні структури, правовий режим фінансово-кредитних систем), семи частин (планово-балансові показники, показники, нормативи та формування фінансових ресурсів), і нормативи розподілу, фонди відтворення та стимулювання економічного розвитку, інститути управління, основні правила та фінансові положення) і понад 80 елементів (національний комплексний фіскальний план, національний бюджет, кредитний план, національний валютний баланс, планування монетарної політики тощо).

Аналіз літератури показує, що авторські визначення фінансових механізмів істотно різняться. Трактування цього терміна настільки широке, що він підлягає окремій класифікації. Проте за змістом у логічній структурі трактувань економічного змісту фінансових механізмів використовуються лише кілька компонентів:

- 1) невід'ємна частина господарського (економічного) механізму та елемент системи управління;
- 2) система або сукупність організаційних форм фінансових відносин;
- 3) фінансові ресурси (грошові кошти, грошові фонди), сукупність форм, способів, важелів і засобів впливу на їхнє формування та використання.

Слід зазначити, що існує мало визначень, які ґрунтуються лише на одному з цих елементів. У принципі, всі визначення містять у собі сукупність певних якісних характеристик фінансових механізмів, хоча деякі з них акцентують увагу на конкретних ознаках. Найтипівіші з них використовуються як приклади для аргументації авторської позиції.

Деякі визначення фінансових механізмів включають структурування фінансових відносин за об'єктами або рівнями контролю. Наприклад, В.М. Родіонова поділяє загальні фінансові механізми на корпоративні (організаційні та інституційні) фінансові механізми, страхові механізми та бюджетні механізми. За функціональним призначенням, на думку автора, виокремлюються такі зв'язки. [6, с. 163]. В.П. Іваницький та О.І. Мельник також вважають, що «фінансові механізми включають фінансові механізми домогосподарств, корпоративні фінансові механізми та державні фінансові механізми». Вони стверджують, що обґрунтування запропонованої декомпозиції ґрунтується на тому, що кожному типу суб'єктів притаманний свій набір форм і методів формування та використання фінансів» [2, с. 91].

Група авторів розглядає фінансово-кредитний механізм з функціональної позиції фінансового менеджменту як взаємопов'язану систему «методів фінансово-кредитного планування, важелів фінансово-кредитного і форм організації фінансово-кредитного управління». Основним призначенням фінансово-кредитного механізму є формування, розподіл і використання фінансово-кредитних ресурсів народного господарства» [4].

Ми вважаємо, що для практики сільськогосподарського виробництва найбільш прийнятним визначенням фінансово-кредитного механізму є сукупність форм і методів, які здійснюють зовнішній і внутрішній вплив на формування, використання та нагромадження фінансових ресурсів з метою гарантування господарської діяльності підприємств цього сектору та підвищення ефективності і прибутковості виробництва. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансові потоки, фінансові інструменти та система показників [5].

Функціональні можливості фінансового механізму та реалізація його внутрішнього позитивного потенціалу ґрунтуються на розумінні його системної природи. Коли фінансовий механізм представляється як система, необхідно визначити його зміст. Це пов'язано з тим, що фінансово-кредитний механізм має всі основні ознаки.

Фінансово-кредитний механізм – це відкрита економічна система, яка з одного боку взаємодіє із зовнішнім економічним середовищем, а з іншого – має власну внутрішню структуру [3, с. 85]. Для ефективного управління формуванням та використанням фінансових ресурсів фінансово-кредитні механізми необхідно поділити на такі частини: самоокупність; бюджетна відповідальність; самофінансування; змішане фінансування; державна фінансова підтримка; податкові пільги; комплексна оцінка та аналіз. отриманих результатів та їх інтерпретація, планування,

управління та моніторинг економічних процесів, розподіл ресурсів, витрат і результатів, зустрічні збори. За своєю структурою кожен механізм доцільно розділити на кілька компонентів, використання яких спрямоване на забезпечення позитивних чистих грошових потоків і тим самим розширення ресурсної бази формування фінансових ресурсів, тобто покращення умов доступу до різних видів коштів. фінансові ресурси. При цьому вирішальне значення мають такі критерії, як кількісна та цінова адекватність, можливість повного повернення використаних фінансових ресурсів, сплата витрат на залучення та отримання позитивних ефектів.

Підвищення ефективності формування та використання фінансових ресурсів соціально-економічних систем (підприємств, галузей, регіонів тощо) неможливе без цілеспрямованого формування системи управління цими процесами, яка була б адекватною зовнішнім умовам і внутрішньому стану їхнього функціонування та ґрунтувалася б на сучасних теоретичних, методологічних і методичних засадах [1, с. 47].

В умовах ринку змінюються стратегії управління підприємствами та іншими соціально-економічними системами, а разом з ними і їх фінансові стратегії. Методологію управління фінансовими ресурсами розглядають як таку, що включає визначення її концептуальних засад (об'єктивна необхідність, етапність створення, інтеграція із загальною системою управління, орієнтація на стратегічні цілі розвитку системи, системний підхід до її формування, альтернативний вибір фінансових джерел і напрямів використання фінансових ресурсів). Методологія прийняття управлінських рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів в умовах невизначеності.

Адекватність інструментів фінансової політики зовнішньому економічному середовищу є найважливішою і внутрішньою передумовою для досягнення економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності не тільки на товарних, а й на фінансових ринках. Вибір цих фінансових інструментів ґрунтується на основних параметрах певної фінансової стратегії.

Філософія фінансової політики має виходити з необхідності обґрунтування найважливіших аспектів формування та використання фіскальних ресурсів за такими напрямками Політика управління наявними активами, кредиторською та дебіторською заборгованістю. Вона спрямована на ефективну мобілізацію та використання всіх наявних фінансових ресурсів і мінімізацію витрат на залучення додаткових фінансових ресурсів:

– інвестиційна політика: забезпечення створення, придбання та використання необхідних підприємству активів для підтримання конкурентоспроможності, діяльності та економічного розвитку підприємства.

– кредитна політика, що означає оптимізація витрат на залучення та використання кредитних ресурсів комерційних банків.

Облікова політика, спрямована на забезпечення керівництва компанії та її структурних підрозділів повною і своєчасною необхідною і достовірною інформацією про реальні фінансові процеси компанії.

Податковий режим, що дає змогу використовувати наявні податкові пільги та мінімізувати витрати на виконання податкових зобов'язань.

У контексті сталого економічного розвитку формування ефективних фінансово-кредитних механізмів для сільськогосподарських підприємств потребує розв'язання низки питань насамперед. Серед них ми вважаємо особливо важливими такі моменти [1, с. 44]:

– ретроспективний аналіз тенденцій і закономірностей економічного розвитку; виявлення домінуючих причин і наслідків можливих диспропорцій у динаміці фінансових показників, а також їх якісного та кількісного впливу на процес розширення і відтворення окремих підприємств; формування економічних стратегій і регіональної фінансової політики, що впливають на майбутній економічний розвиток.

– прогнозування основних тенденцій у динаміці зовнішнього фінансового середовища, оцінка можливого (позитивного і негативного) впливу модифікованих регулюючих інструментів державної грошово-кредитної політики на темпи розширеного відтворення.

– фінансова стратегія і тактика, принципи і методи фінансування розширеного відтворення, фінан-

сова адаптивність, фінансова безпека, стійкість, ліквідність і прогнозування реакції та відповідних змін у розвитку фінансових потенціалів для забезпечення платоспроможності.

– потреба у фінансових ресурсах для забезпечення виробничих та інвестиційних програм у перспективі підприємств і визначення основних джерел їхнього формування збалансовано за кількістю та строками надходження.

– формування ефективного фінансово-кредитного механізму, що відповідає стратегічним потребам розширеного відтворення і випереджальній динаміці зовнішнього фінансового середовища [7, с. 133].

Висновки. Фінансово-кредитні механізми є важливим елементом управління системою фінансового забезпечення. Розширення відтворення сільськогосподарських підприємств Функціональні можливості фінансово-кредитного механізму та реалізація його внутрішнього позитивного потенціалу базуються на розумінні його системної природи.

Фінансовий і кредитний механізми є незмінними економічними системами, оскільки їм притаманні всі базові ознаки. Окреслено основні теоретичні передумови формування ефективного фінансового механізму. Визначено, що для створення дієвого фінансового механізму необхідно спочатку вирішити різні проблеми. У контексті формування ефективної системи управління фінансовими ресурсами висвітлено різні етапи становлення фінансових механізмів.

Список літератури:

1. Абрамова І.В. Стан та перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку. *Наукові горизонти*. 2018. № 5. С. 44–51.
2. Галицький О.М., Лівінський А. І., Дяченко О. П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 93–98.
3. Гнатєва Т.М., Давидюк О.О. Механізм забезпечення компліментарності захисту економічних інтересів аграрного виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 80–89.
4. Євтушенко Г.В., Тимків Н.Я., Шешеня А.А. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 17. С. 49–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_17_12
5. Коробкова О.В. Ефективне агрофінансування – проблеми та їх вирішення. URL: <https://agropolit.com/blog/165--efektivne-agrofinansuvannya--problemi-ta-yih-rishennya>
6. Литвинов А.І. Управління ризиками та страхування в системі відтворення і сталого розвитку сільськогосподарського підприємства. *Фінансовий простір*. 2015. № 4 (20). С. 159–164.
7. Стецюк П.А. Модернізація механізмів фінансового забезпечення аграрного виробництва. *Облік і фінанси*. 2016. № 1(71). С. 132–136.

References:

1. Abramova I. V. (2018) Stan ta perspektyvy finansovoho zabezpechennia silskoho rozvytku [State and prospects of financial support for rural development]. *Naukovi horyzonty*, no. 5, pp. 44–51.
2. Halytskyi O. M., Livynskiy A. I., Diachenko O. P. (2019) Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva v Ukraini [Organizational and economic mechanism of state regulation of agricultural production in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 93–98.
3. Hnatieva T. M., Davydiuk O. O. (2017) Mekhanizm zabezpechennia komplimentarnosti zakhystu ekonomichnykh interesiv ahrarnoho vyrobnytstva [The mechanism for ensuring the complementary nature of the protection of economic interests of agricultural production]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 5, pp. 80–89.

4. Ievtushenko G. V., Tymkiv N. Y. and Sheshenya A. A. (2016) Features of risk management in the agricultural sector. International Humanitarian University Herald. *Economics and Management*, vol. 17, pp. 49–52.

5. Korobkova O. V. Efektyvne ahrofinansuvannia – problemy ta yikh vyrishennia [Effective agricultural financing – problems and their solutions]. Available at: <https://agropolit.com/blog/165--efektivne-agrofinansuvannya--problemi-ta-yih-rishennya>

6. Lytvynov A. I. (2015) Upravlinnia ryzykamy ta strakhuvannia v systemi vidtvorennia i staloho rozvytku silskohospodarskoho pidpriemstva [Risk management and insurance in the system of reproduction and sustainable development of an agricultural enterprise]. *Finansovy prostir*, no. 4 (20), pp. 159–164.

7. Stetsiuk P. A. (2016) Modernizatsiia mekhanizmiv finansovoho zabezpechennia ahramoho vyrobnytstva [Modernization of the mechanisms of financial support of agricultural production]. *Oblik i finansy*, no. 1(71), pp. 132–136.